

9. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). Self-determination theory: Basic psychological needs in motivation, development, and wellness. New York: Guilford Press.
10. Титаренко, Т. М. (2018). Життєві кризи та шляхи їх подолання: психологічні стратегії самодопомоги. Київ: Либідь.
11. Карась, І. О. (2019). Психологічні чинники посттравматичного зростання у дорослих. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Психологія»*, 1(10), 96-101.
12. Чепурна, Н. В. (2020). Посттравматичне зростання як чинник особистісної зрілості у дорослому віці. *Психологічні перспективи*, 35, 130–138.
13. Слободянюк, І. М. (2021). Психологічна зрілість особистості: теоретичні та практичні аспекти. Київ: Педагогічна думка.
14. Karamushka, L. M. (2022). Resilience and posttraumatic growth in Ukrainian adults during war: Psychological aspects. *Ukrainian Psychological Journal*, 3(4), 22–33.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТРАХІВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ДІТЕЙ

Якуба М. І.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Відкрите військове протистояння, яке відбувається в Україні протягом останніх років, трагічна загибель великої кількості людей породили гострі стресові ситуації та докорінно змінили спосіб життя значної частини українських громадян. Особливої гостроти набула проблема соціально-психологічного захисту та супроводу, психологічної допомоги людям, які входять до категорії внутрішньої переміщених осіб.

Особливо травматичними військові дії є для дітей з огляду на обмеженість їх життєвого досвіду, вразливість та незрілість дитячої психіки. Для дитини складно зрозуміти, що сталося в родині, місті, країні, чому їм разом із сім'єю необхідно змінювати місце проживання, що призводить до переживання безпорадності, тривоги, страхів, навіть до виникнення стресових розладів [1, 3]. Зважаючи на те, що на території України і надалі відбуваються бойові дії, не зменшується потік сімей вимушених переселенців, особливої актуальності та значущості набуває проблема вивчення проявів тривожності дітей з сімей внутрішньо переміщених осіб із зони бойових дій [2].

Проблема емоційної сфери та виникнення страхів дітей-переселенців в нових соціальних умовах стала нагальною до вирішення для багатьох психологів сучасності (В. Андрєєнкова, П. Волошин, Л. Ковальчук, Г. Кукуруза, О. Кравченко [4] К. Левченко, Н. Лунченко, Н. Марута, В. Панок, Т. Проскуріна, Л. Шестопалова та інші).

Науковці вважають за необхідне проводити своєчасну діагностику емоційних станів дітей в умовах цілеспрямованого розвитку. Разом із

тим, проблема гармонізації емоційної сфери дітей-переселенців не вичерпно висвітлена в актуальних психологічних дослідженнях і вимагає постійного вдосконалення з огляду на постійне зростання кількості переселенців у різних регіонах нашої держави.

У дослідженні використано методики Опитувальник ієрархічної структури страхів (Ю. Щербатих, Є. Івлева); Опитувальник «Види страхів» (І. Шкуратова). Для проведення дослідження нами була сформована вибірка, до якої увійшли 57 дітей-переселенців (35 дівчат та 22 хлопці), які відвідують ГО «Лідерка» м. Кременчук.

Проведене дослідження засвідчило, що діти-переселенці різного віку відрізняються за показником схильності до виникнення страхів. Так, 61% досліджуваних дошкільників має виражену схильність до страхів. Відчуваючи психологічний дискомфорт в межах травматичного досвіду, здобутого під час проживання в зоні бойових дій, почуваючи соціальну напругу від ситуації переселення, такі діти мають більше причин для острахів. Такі досліджувані через незадоволення власної потреби у психологічній безпеці внаслідок проживання на небезпечній території набувають негативного ставлення до своїх можливостей ефективного життєствердження, і тому бояться багатьох речей, з якими, на їх думку, вони не спроможні впоратися на самоті. Вони схильні переживати страхи внаслідок впливу набутого негативного життєвого досвіду під час проживання в зоні бойових дій.

Натомість, 39% переселенців-підлітків мають нижчий показник схильності до страхів, а високий рівень даного показника зафіксований лише у 34% представників даної групи. Причини, які у переселенців-дошкільників можуть викликати страх, не є настільки страшними та непереборними для представників другої групи досліджуваних – підлітків

У групі дітей-переселенців дошкільного віку зафіксоване переважання за показниками фобій (12%) та містичних страхів (35%), при вираженості таких характеристик у 5% і 3% досліджуваних підлітків. Тобто, діти-переселенці, які набули травматичного досвіду під час проживання в зоні бойових дій, схильні до фобічних станів, які можуть мати ознаки психологічних розладів, надміру бояться невідомого та містичного, що базується на їх неспроможності проявити самодостатність через незадоволеність потреби у безпеці через тривале перебування на небезпечній території. Проте, такі страхи мало виражені серед представників вибірки, адже відображають достатньо складні комплекси емоційних переживань, що граничать із патологією. Такі страхи, загалом, мало властиві представникам обох груп.

Для них також характерні навчальні страхи (54%), вони побоюються показати себе некомпетентними в системі взаємодії зі значущими дорослими, які займаються навчальною діяльністю чи виховною роботою, бояться проявити некомпетентними чи нездібними відносно системи знань про оточуючий світ.

Натомість, переселенцям-підліткам більшою мірою притаманні більш виражені соціальні страхи (54%). Відчуваючи цілий комплекс негативних переживань від досвіду, набутого під час проживання в зоні бойових дій чи перебування в окупації, такі підлітки бояться ситуацій соціальної взаємодії та перевірки їх знань. Такі страхи досліджуваних базуються на їх невпевненості у собі та відсутності підтримки з боку значимих оточуючих людей. Загалом, саме соціальні страхи типові для представників підліткового віку, зважаючи на вагомість референтного спілкування для підлітків.

Також, виявлено, що кримінальні страхи рівною мірою властиві дошкільникам та підліткам із категорії внутрішньо переселених осіб. Так, високі показники даного страху характерні для 35% дошкільників і 25% підлітків. Ці діти бояться, що по відношенню до них будуть вчинені протиправні дії. Ці їх страхи обумовлені, імовірно, життєвим досвідом, набутим під час проживання в зоні бойових дій чи в окупації, коли ці діти-переселенці виступали свідками протиправних дій і правопорушень.

Отже, прояви страхів у дітей-переселенців дошкільного та підліткового віку мають суттєві відмінності, зумовлені віковими закономірностями їх розвитку.

Встановлено, що діти-переселенці різного віку відрізняються за показником схильності до виникнення страхів. Так, більшість дошкільників має виражену схильність до страхів. Відчуваючи психологічний дискомфорт в межах травматичного досвіду, здобутого під час проживання в зоні бойових дій, почуваючи соціальну напругу від ситуації переселення, такі діти мають більше причин для острахів. Такі досліджувані через незадоволення власної потреби у психологічній безпеці внаслідок проживання на небезпечній території набувають негативного ставлення до своїх можливостей ефективного життєствердження, і тому бояться багатьох речей, з якими, на їх думку, вони не спроможні впоратися на самоті. Вони схильні переживати страхи внаслідок впливу набутого негативного життєвого досвіду під час проживання в зоні бойових дій.

Натомість, майже половина переселенців-підлітків мають нижчий показник схильності до страхів. Причини, які у переселенців-дошкільників можуть викликати страх, не є настільки страшними та непереборними для представників другої групи досліджуваних – підлітків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ган Р. З., Стеблюк В. В. Проблема інтегративного підходу до оцінки стану фізичного та ментального здоров'я дітей, що постраждали через воєнний конфлікт на Сході України. *Перинатологія і педіатрія*. 2017. №4 (72). С.95–96.
2. Дворник М. С. Дистанційні модулі підтримання психологічного благополуччя особистості в період очікування миру. *Виміри особистісних трансформацій: мат-ли IV Всеукр. наук.-практ. семінару (м. Ніжин, 6 жовтня 2021 р.)*; Т. М. Титаренко (голов. ред.) та ін. Київ: ІСПП НАПН України, 2021. С. 11–15.
3. Жданович Ю.М. Особливості адаптації дітей вимушених переселенців. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2017. №1 (21). С. 204–213.
4. Кравченко О. О., Чупіна К. О. Соціально-психологічна реабілітація ВПО: з досвіду Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. *Габітус*. Вип. 41. 2022. С. 251–254.

ОСОБЛИВОСТІ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ

Яновська Т. А., Гончарова Н. О., Харченко А. С.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
yanovska71@gmail.com, goncharova.poltava@gmail.com,
anzhelaohara@gmail.com

Вивчення особливостей життєстійкості особистості як її психологічного ресурсу виступає важливим напрямом сучасних психолого-педагогічних досліджень та потребує більш детального вивчення. Життєстійкість вважається як основним функціональним компонентом життєздатності, що зберігає стабільність системи особистості, так й системоутворювальним чинником, що задає параметри основних компонентів життєздатності. Життєстійкість особистості розглядається вченими як особистісний ресурс та як здатність-вміння скористатися зовнішніми ресурсами в життєво важливих ситуаціях. Життєстійкість, як комплексна категорія психології особистості, вивчалась в контексті подолання стресової ситуації, зберігаючи, при цьому, внутрішню збалансованість, не знижуючи успішність діяльності, адаптації у суспільстві, фізичного та психічного здоров'я, у також у співвідношенні зі смисложиттєвими орієнтаціями, індивідуально типологічними особливостями особистості, самоставленням, стильовими характеристиками саморегуляції поведінки.

Метою дослідження є висвітлення проблеми особливостей життєстійкості особистості як ресурсу подолання нею життєвих труднощів в умовах війни.